

Gender kérdések a sportban: Caster Semenya ügye és annak hatásai az atlétika világában és a globális sportban

Gender questions in elite sport: Effects of Caster Semenya case on athletics and global sports

Csighy Adrienn, Resperger Viktória

Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem, Sportmenedzsment Tanszék

Absztrakt: Korunk sporttársadalmának egyik legnehezebben kezelhető kérdése az interszexuális, illetve a transzgender sportolók megjelenése az elitsport világában. Caster Semenya esetét bemutatva azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy a jövőben a női sportra milyen hatással lehetnek az ilyen sportolókkal kapcsolatban hozott döntések és megnyilvánulások. Az interszexualitás mellett a transznemű sportolók megjelenése is hatalmas kihívásokhoz vezet, elsődlegesen a női sportban. Jelen elemzésben a kérdéskört jogi, pszichológiai, szociológiai aspektusból végigjárva, a transzgender és interszexuális sportolók megjelenését, illetve azok elfogadásának lehetőségeit vizsgáljuk meg. Kiindulási pontnak Caster Semenya esetét emelnénk ki. Az ebben a kérdésben kialakult jogi, szociológiai, társadalmi irányvonalak meghatározóak lehetnek a sportágban és akár más sportágakban is a későbbiekben. A tanulmány során végigvesszük a transzgender és interszexuális sportolók megjelenését, valamint konkrét példákon keresztül kívánjuk bemutatni a probléma forrásait. Megnézzük, hogy az egyes esetekben a jelentősebb döntéshozó szervek; a Nemzetközi Szövetségek, Bíróságok milyen eredményre jutottak, illetve azok mennyire voltak relevánsak, elfogadhatóak. A tanulmány lehetséges megoldási javaslatokat is próbál bemutatni.

Kulcsszavak: transzgender; interszexualitás; Caster Semenya; elitsport; hiperandrogenizmus

Abstract: One of the most controversial subjects in professional sports today is the presence of intersexual and transgender athletes. Based on the case of Caster Semenya, we are searching for answers regarding the future of women's sports concerning these athletes. The presence of intersex and transgender athletes causes challenges, especially in women's sports. This article focuses on the legal, psychological, and sociological aspects of participation and the possibilities for the acceptance of these athletes. As a starting point the case of Caster Semenya is highlighted and how the legal, sociological and social trends regarding this case could be decisive in the future of sports. This study analyses the emergence of intersex and transgender athletes and show the source of the issue by giving concrete examples. It also gives insight into which agreements policymakers, e.g., international associations and courts, have settled on and how relevant and reasonable they are. In conclusion, it also likes to give viable solutions to this issue.

Keywords: transgender; intersexuality; Caster Semenya; professional sport; hyperandrogenism

Bevezetés

Cikkünk a XXI. század sporttársadalmának egyik legnehezebb és talán legaktuálisabb kérdésével foglalkozik: hogyan integrálhatók, egyáltalán integrálhatók-e az interszexuális és transzgender sportolók a különböző sportágakba. A téma kutatásakor kiindulási pontként Caster Semenya esetét mutatjuk be és azokra a kérdésekre keressük a választ, kifejezetten a női sportolók szemszögéből, hogy milyen hatással lehetnek a különböző döntések és megnyilvánulások a különböző sportágakra. Cikkünkben az interszexualitás mellett a transznemű sportolók megjelenését vizsgáljuk a sportban, mivel az ő jelenlétük jelentősen megváltoztathatja egy-egy verseny egyensúlyát. Ahhoz, hogy tovább tudjunk lépni a kérdésben, érdemes megvizsgálni, hogy mit jelent pontosan az interszexuális/interszexualitás és a transzneműség, treanszszexualitás.

Interszexualitás: „Az egyén neme nemcsak a genetikailag meghatározott nemen alapul, befolyásolja a nemi szervek férfi vagy női irányban történő fejlődése, a másodlagos nemi jellegek (szőrzet, emlők, izomzat stb.) megjelenése, a pszichés nem, illetve a jogi nem. Interszexuális állapotról akkor beszélünk, ha a genetikai nem, valamint a nemi szervek és a másodlagos nemi jellegek között ellentmondás észlelhető” (Magyaródi, 2014).

Transzszexualitás: „Kifejezett össze nem illés a személy megtapasztalt/megnyilvánuló neme és a biológiai neme között” (DSM-5 referencia-kézikönyv a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz, 2013). „Az APA (American Psychological Association)¹ pszichoszexuális zavarokkal foglalkozó bizottsága 1980-ban tett javaslatot a nemi identitászavarok, mint osztályozás bevezetésére, ami ennek köszönhetően már a DSM-3-ban (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)² is szerepelt. A BNO-10 (Betegségek Nemzetközi Osztályozása) a nemi identitás zavarainak csoportjába sorolja a transzszexualizmust (F.64.0), azonban a DSM-5-ben már, mint nemi szerep diszfória jelenik meg, amely a transzszexualitás inkább szomatikus, mint pszichiatríai betegségként való kezelését jobban szolgálja” (Hamvas, 2022).

¹ Amerikai Pszichológiai Társaság

² Mentális zavarok Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve

Transznemű sportolók

A huszonegyedik század eleje óta egyre több transznemű sportoló jelenik meg a világversenyeken, ha azonban visszatekintünk egy kicsit a sporttörténelembe, láthatjuk, hogy korábbi időszakokból is tudunk példát hozni.

Az első és talán legérdekesebb történet, melynek magyar vonatkozása is van, egy Dora Ratjen nevű sportolóhoz köthető, aki az 1936-os olimpiai játékokon indult magasugróként és a negyedik helyen végzett (Kovács, 2020). Ratjen elvileg férfinak született, de a születésekor nem tudták pontosan megállapítani nemét, így szülei lányként nevelték. A Berlini Olimpián még nem tűnt fel senkinek mély hangja és férfias termete. 1938-ban az atléta az Európa-bajnokságon is indult, ahol 1,67m-es világrekordot jelentő ugrással aranyérmet nyert. Később aztán Ratjenről egy utazás alkalmával derült ki, hogy férfi (egy kalauznak feltűnt a vonaton, hogy utazik egy férfi, aki nőnek volt öltözve). Először azt állította, hogy a nácik kényszerítették arra, hogy nőként induljon az olimpián, hogy így segítsen Németországnak minél több érmet nyerni 1936-ban. Sikerült azonban bebizonyítani, hogy Ratjen neme születésétől fogva vegyes volt, és szülei lányként nevelték, bár hermafrodita nemi jellegzetességekkel rendelkezett. Az EB-n elnyert aranyérmét elvették, és átadták a második helyezettnek, így Csák Ibolya Európa-bajnok lett magasugrásban 1938-ban. 1939 januárjában végül apja levélben fordult az anyakönyvvezetőhöz, amelyben kérte, hogy minden hivatalos dokumentumban változtassák meg a nemét és a nevét Heinrichre (Kovács, 2020).

Ratjen mellett talán Renée Richards neve ugrik még be az olvasónak, aki az 1970-es években meghatározó szerepet töltött be a nemzetközi tenisz életében. Renee Richards Richard Raskind néven született 1934-ben New Yorkban. 40 éves koráig férfiként élt, meg is házasodott, majd elvált. 1975-ben átműttette magát, attól kezdve Renee Richards néven kezdett új életet. Mivel 1976-ban nem engedték teniszezni, beperelte az Egyesült Államok Tenisz Szövetségét. A pert megnyerte, így ő volt az első transzszexuális teniszező, aki nőként versenyezhetett tovább. 1981-ben vonult vissza.

Richards mellett említésre méltó transznemű sportoló Mianne Bagger (golf) és Jaryah Saeula (futball) is (Pieper, 2019).

Ha visszatérünk a jelenbe, az egyik leismertebb és legnépszerűbb transznemű sportoló Tiffany Abreu. Abreu brazil származású transznemű nő, aki 2017-ben vált az első transznemű játékosá röplabda sportágban, amikor debütált a Volei Bauru mezében. Abreu ezt megelőzően férfiként játszott többek között Brazília és Belgium színeiben is, de akkor még Rodrigo néven. Hormonkezelésen esett át, hogy megváltoztassa vérének tesztoszteronszintjét, majd nemváltoztató műtét következett, elindítva ezzel azt a folyamatot, hogy végérvényesen és dokumentálhatóan is nővé válhasson. 2017-ben a Nemzetközi Röplabda Szövetség engedélyezte számára immár a nőként való a sportolást (Cipolla, 2021).

A másik transz sportoló, aki a sportmédiában is hatalmas port kavart, egy Lia Thomas nevű, amerikai származású, ötödéves egyetemista és transznemű nő, aki az olimpiai úszókat megelőzve az első helyen végzett az 500 méteres gyorsúszásban az NCAA női úszó- és műugró bajnokságon (Rushing, 2022).

Rushing (2022) szerint Thomas három szezonon át úszott a Penn férfi csapatában, mielőtt 2018 közepén transzneműként jelentkezett a női sportágba. Egy évvel később, 2019 májusában kezdett el tesztoszteronszökkentőket és ösztrogént szedni, amelynek eredményeképpen elindulhatott a női kategóriában. Sikerei és transznemű női identitása miatt Thomas a transznemű sportolók sportoláshoz való jogáról szóló országos méretű vita közepontjában van. Thomas ellenzői szerint a születéskor férfiként azonosított személye tisztességtelen biológiai előnyt biztosít számára, míg a támogatók szerint, mivel Thomas betartotta az NCAA összes jogszabályi előírását, joga van a versenyzéshez (Rushing, 2022). A probléma, amely miatt cikkünk megírására vállalkoztunk, az úszó sportban is hatalmas ellentéteket váltott ki.

Az olimpiák történetében a 2021-es tokiói olimpián vehetett részt először transznemű sportoló. Az új-zélandi Laurel Hubbard 43 éves súlyemelő versenyző 2013-ban váltott nemet, előtte férfiként indult a súlyemelő versenyeken. Laurel 2015 óta jogosult indulni az olimpián, amióta a NOB szabályzatban mondta ki, hogy bármely transznemű sportoló elindulhat a nők között a versenyeken,

azzal a feltétellel, ha tesztoszteronszintje az első versenye előtt 1 éven át 10 nmol/liter értékküszöb alatt van. Laurel ezeket a kritériumokat teljesítette, így indulhatott el a 2021-es tokiói olimpián (Nelson és mtsai, 2022).

Magyarországon is régóta foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel a szakértők és kutatók. Gál (2014) a transzgender, kétséges nemű, illetve a nemváltoztatáson átesett sportolók versenyzési lehetőségeinek vizsgálatával foglalkozott. Megállapította, hogy a szakirodalmak azt jelzik, hogy mind a mai napig nem sikerült eredményesen szabályozni a női kategória még elfogadható „felső határát”. Ebben a témában interjút készített Nemzetközi Fair Play Bizottság elnökével - dr. Kamuti Jenővel -, aki orvosként szakvéleményében kimondta, hogy egy olyan kihívásról, problémáról van szó, amelyre tökéletes választ eddig nem sikerült találni. Gál és Farkas (2017) kiemelte, hogy a jövőben ez valószínűleg még inkább negatív hatással lehet a női sportra. Gál (2017) továbbá megállapította, hogy a kiemelkedően magas tesztoszteronszinttel rendelkező sportolónők, illetve a férfiből nővé átoperált, és ezáltal a női mezőnyben versenyezni akaró sportolók részvételi esélyeit biztosítani kell, de hatalmas kérdés, hogy miképpen lehet ezt a ciszgender nők hátrányba hozása nélkül kivitelezni. Ugyanakkor hozzátette, hogy nagy eséllyel az optimális lehetséges szabályozás sem jelenti majd a transznemű sportolók számára a tökéletes megoldást, hiszen elképzelhető, hogy akár kimagasló eredmények elérése esetén sem számíthatnak teljes társadalmi elismerésre (Gál és Farkas, 2017).

Interszex állapot és a sport

Mokgadi Caster Semenya, kétszeres olimpiai bajnok és világbajnok atléta, 1991. január 7-én született Dél-Afrikában. Amikor megnyerte a női nyolcszáz méteres síkfutás döntőjét a 2009-es berlini világbajnokságon, nemcsak emiatt vált hirtelen ismertté a világban, hanem külső vonásai alapján is, hiszen első ránézésre inkább férfinak tűnik, nem pedig nőnek. Ennek tisztázása érdekében a Nemzetközi Atlétikai Szövetség (továbbiakban: IAAF, 2020-tól: World Athletics) vizsgálatoknak vetette alá. A 2016-os riói olimpián 800 méteres síkfutásban olimpiai bajnoki címet szerzett (Futó, 2019).

Kevesen tudják, de az interszexualitás problémája a sportban közel egy évszázada jelen van. A legelső interszexuális sportoló, akinek az ügye

napvilágra került, Stella Walsh volt, aki 1932-ben olimpiai aranyérmet nyert női 100 méteres síkfutásban. Az ő esete azonban speciális, mivel interszexualitása csak a halála után, a boncolás következtében derült ki (Jönsson, 2007).

A fent említett fogalmak mellett létezik egy betegség, amelyet hiperandrogenizmusnak hívnak. Ezen betegség esetén nőknél a férfi hormonok termelődése sokszorosa a „normál” női tartománynak, amely fizikai előnyöket biztosít. Felmerül a kérdés, hogyan lehet ezt sportolói szempontból korrekt módon kezelni (Sharma és Welt, 2021).

A legelső megoldási kísérlet az olimpiai tisztviselők által alkalmazott kromoszómavizsgálat volt, amellyel a sportolók nemének ellenőrzését hajtották végre 1968 és 2000 között (Martínez-Patiño és M. J., 2005). Kiderült azonban, hogy egyes nők, akik Y kromoszómával és herével is rendelkeznek, nem kapnak teljesítménycsökkenést. Ilyen volt Maria José Martínez-Patiño spanyol gátfutó, akit 1985-ben kirúgtak az atlétikai válogatottból miután megbukott az ellenőrző teszten. A spanyol gátfutó fellebbezett a döntés ellen. Végül be tudta bizonyítani, hogy szervezetére nincsen teljesítménycsökkenést okozó hatással a tesztoszteron, és hogy interszexuális állapota emiatt nem jelent előnyt neki. Az IAAF később leállította a kromoszóma-tesztet, mivel azok nem bizonyultak helyénvalónak (Karkazis és mtsai, 2012).

Miután az ellenzők meggyőzték a tisztviselőket arról, hogy a genetikai tesztek tudományosan és etikailag nem megfelelőek, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (továbbiakban: NOB) az ezredfordulón felváltotta az eddigi politikát egy olyan rendszerrel, amely csak megalapozott gyanú esetén teszi lehetővé a sportolók nemének orvosi ellenőrzését. Azonban ez a rendszer is igazságtalanságot és nemzetközi vitákat eredményezett a sportolók körében. Végül 2011-ben a NOB úgy határozott a női hiperandrogenizmussal kapcsolatban, hogy megállapítottak egy felső hormonális határértéket a női sporteseményeken indulók számára, ezzel lehetővé téve nekik a versenyzést (Ha és mtsai, 2014).

Caster Semenya ügye a legnagyobb botrányt kavarta az elmúlt időszakban az atlétikában. Megjelenését és teljesítményét azóta vizsgálják a sportban, amióta 2009-ben Berlinben az Atlétikai Világbajnokságon megnyerte a 800 méteres síkfutást (Sailors, 2020). Ekkor, 18 évesen, 1:55.45-ös időt futott, amely a világ egyik leggyorsabb ideje volt

ebben a számban (Montañola, és mtsai, 2016). Semenya interszexuális nő, mivel XY kromoszómákkal, illetve természetesen megemelkedett tesztoszteronszinttel rendelkezik (Triviño és mtsai, 2020). Ugyanakkor nőként született, nőnek azonosítja magát, és nőként tekintenek rá mind a családtagjai, a kormánya és a civil társadalom (Mahomed és Dhai, 2019). Később azonban bebizonyították, hogy Semenya-nak hiperandrogenizmusa van, amely genetikailag veleszületett betegség, vagyis nagyobb mennyiségű férfi hormonnal rendelkezik, mint amennyi általában egy nőt jellemez. Érdekeség továbbá, hogy Caster Semenya a civil életében homoszexuális, illetve öltözködése egyértelműen a férfiakéhoz hasonlítható.

Caster Semenya pályafutása a 2009-es Atlétikai Világbajnokságon elért hatalmas fölényes győzelmével kezdődött. A verseny után kételyeket ébresztett a futószám mezőnyének többi tagjában női mivoltát illetően. Semenya férfiassága miatt a többi versenyző nemvizsgálatot követelt. Ezt az IAAF el is végeztette, de ennek az eredményét sohasem hozták nyilvánosságra. A későbbiekben azonban megállapították nála, hogy a korábbiakban már említett hiperandrogenizmus nevű betegségben szenved. A statisztikai adatokból kiderült, hogy az interszexuális sportolónőknek akár tízszer is nagyobb lehet a tesztoszteronszintjük, emiatt pedig egyértelművé vált, hogy valamit tenni kell azért, hogy az egyenlő feltételek továbbra is biztosítva legyenek minden női atléta számára (Trombitás, 2019). Az IAAF-nek volt az esetet megelőzően egy külön szabályzata a nők számára, amellyel korlátozni, illetve szabályozni kívánták a hiperandrogenizmussal rendelkező nők indulását. Ezt a szabályt 2015 júliusában hatályon kívül helyezte a Nemzetközi Sportdöntőbíróság (továbbiakban: CAS), mivel Dutee Chand indiai atléta megtámadta azt az endogén tesztoszteron és a teljesítményelőny közötti összefüggésekre vonatkozó tudományos bizonyítékok hiánya miatt (Loland, 2019). Az IAAF 2 évet kapott arra, hogy bizonyítékokat szolgáltatson és további indoklást adjon a szabályokhoz (Trombitás, 2019). 2018 áprilisában az IAAF új női besorolást, pontosabban a DSD-vel (Disorders/Differences of Sex Developments) rendelkező sportolókra vonatkozó új jogosultsági szabályzatot hozott létre. Ez kimondja, hogy a 400 méter és egy mérföld közötti futószámoknál (amely magában foglalja a 400 méter gátfutást,

800 métert, 1500 métert), vagy azoknál, amelyek ezek valamelyikét tartalmazzák (hét - és ötpróba) a versenyzőknek, akik részt kívánnak venni a felsorolt versenyszámok egyikén, bizonyítaniuk kell, hogy nők vagy bizonyítottan interszex állapottal élnek (IAAF, 2018). Ez a szabályzat azt mondja ki, hogy a tesztoszteronszintnek 5 nmol tesztoszteron/liter vér határérték alatt kell lennie azoknál, akik a nők között szeretnének versenyezni (IAAF, 2018). Ez, elsősorban, alapvetően bizonyos interszexuális betegségekben szenvedő futókra terjed ki. Ez a határérték messze a férfiak 8-30 nmol/l-es normál tartománya alatt van, de jelentősen meghaladja a nők 0,1-1,8 nmol/l-es normál tartományát (*The Economist*, 2019). Ennek az a célja, hogy a női verseny tisztaságát és fair mivoltát biztosítsa, mivel az IAAF úgy gondolja, hogy a magas tesztoszteronszint olyan jogtalan előnyhöz juttatja a fentiekben meghatározott genetikai szindrómával rendelkező nőket, mintha egy férfi versenyezne a nők ellen, és ennek következtében a nők versenyzési joga sérül (*Trombitás*, 2019). Ezt a megállapítást nem lehet figyelmen kívül hagyni a sportban. Ha ebben a nemzetközi szövetségek engedményeket tesznek, az egyfajta diszkriminációt is jelent a ciszgender nőket tekintve, és ezzel a női sport veszélybe kerülhet, különösen az objektíven mérhető, teljesítményalapú sportágakban.

A fent említett szabályzatot támadta meg Caster Semenya. Úgy gondolta, hogy rá nézve a szabályzat diszkriminatívan hat, mivel ezzel versenyzési joga sérült. A Dél-Afrikai Atlétikai Szövetség egy ügyvédi iroda segítségével beperelte az IAAF-t azzal az indokkal, hogy a szabály több pontban is sérti a versenyző jogait. Ezt azzal támasztották alá, hogy szükségtelen, nem megbízható adatokon alapul és aránytalan a szabály (*Trombitás*, 2019). Ezt a szabályt a per lezárultáig felfüggesztették, mivel nem tudtak egyértelmű döntésre jutni a hatályban levésének szükségszerűségéről (*Trombitás*, 2019). Az eset az egész világ médiafigyelmét felkeltette, főleg akkor, amikor az emberi jogi szakértők nyílt levelet írtak az IAAF-nek. Azt mondták, hogy ez a szabályzat rendkívül diszkriminatív és több alapjogot is sért, valamint a szabályzat alapját adó kutatási eredmények megkérdőjelezhetőek, így az erre alapozott alapjogi korlátozást semmisnek kell tekinteni (*Trombitás*, 2019). Ennek értelmében a felperesek (Semenya és a Dél-Afrikai Atlétikai Szövetség) beadványban kérvényezték, hogy az

IAAF ezen az új szabályait a bíróság azonnali hatállyal érvénytelennek, ezáltal semmisnek mondja ki. *Trombitás* (2019) cikkéből kiderül továbbá az is, hogy ez a kérelem tudományos és emberi jogi alapú érveket egyaránt tartalmazott. Az ügy folytatásra a CAS székhelyén (Lausanne) került sor. A perben több orvosi, pszichológiai, sportvezetői, genetikai, endokrinológiai, gyógyszerészeti, etikai és statisztikai szakértőt, illetve tanút hallgattak meg, a meghallgatások után pedig a felek még kiegészítő beadványokat nyújtottak be, és közös megegyezéssel elhalasztották a döntés meghozatalát, mivel a bíróság úgy vélte, hogy Semenya és csapata nem tudták megfelelően bizonyítani a szabályzat érvénytelenségét. Kimondták azt, hogy ez a szabályzat ténylegesen diszkriminatív, ugyanakkor az IAAF által bemutatott bizonyítékok azt követelik meg, hogy kimondják: ez a fajta megkülönböztetés szükségszerű, valamint arányos ahhoz, hogy a meghatározott versenyszámokban biztosítsák az egyenlő feltételeket a női mezőnyben (*Trombitás*, 2019). A bíróság azonban kimondta, hogy bár jelenleg arányosnak tekinthető a szabályozás, folyamatos ellenőrzés szükséges a jövőben annak érdekében, hogy a gyakorlati alkalmazása során se érvényesüljön szükségtelen diszkrimináció. Továbbá megállapította és kimondta, hogy a szabályozásnak ki kellene terjednie arra az esetre is, amikor a sportoló saját hibáján kívül nem tud megfelelni a tesztoszteronszint maximális korlátozásának a megfelelő hormonkezelés ellenére sem. Ugyanis nincs elegendő konkrét és pontos kutatási anyag az ilyen problémával rendelkező sportolókra az 1500 méteres és egy mérföldes versenyszámoknál. Emiatt a bíróság azt javasolta az IAAF-nek, hogy amíg nem lesz több tudományos kutatási eredmény ezzel kapcsolatban, a szabály hatályba lépését ezen versenyszámokat tekintve halassza el. Hozzá tették azt is, hogy a későbbiekben a hormonkezelés következtében kialakult mellékhatások negatívan hathatnak az arányosság elvére, így emiatt a szabálynak a hatályban levése megkérdőjelezhetővé válik. Kiemelte a bíróság, hogy nekik kizárólag a szabály érvényességi kérdésében volt joga dönteni. Ezért olyan kérrrel fordult az IAAF-hez, hogy egy úgynevezett „élő dokumentumként” tekintse és alkalmazza ezt a határozatot, és folyamatosan nyitott, illetve rugalmas legyen, valamint figyeljen a szükségesség arányára (*Trombitás*, 2019).

Az IAAF közleményében elismerte a bíróság döntését és kijelentette, hogy a szabály májusban lép hatályba. A szövetség kimondta, hogy ezen szabály alkalmazása során különös figyelemmel lesz a CAS által megfogalmazott kérésekre, továbbá kijelentette, hogy senkit nem kényszerít gyógyszeres vagy bármilyen orvosi kezelésre. Minden sportoló saját maga döntheti el, hogy orvosi csapatával egyeztetve, milyen eszközökhöz folyamodik annak érdekében, hogy teljesítse az induláshoz szükséges kritériumokat. Napi tablettát szedhetnek, havonta injekciót kaphatnak, vagy műtéttel eltávolíttathatják a tesztoszterontermelő szöveteket. Azonban nincs bizonyíték a tabletták hatékonyságának vagy biztonságosságának a tesztoszteronszint csökkentésére és a meghatározott szint alatt tartására ezeknél az egyébként egészséges nőknél (Pielke, 2019).

Pielke (2019) megállapította, hogy az orvosi kezelések tehát a Helsinkii nyilatkozat szerint „nem indokolt beavatkozásoknak” minősülnek. A Helsinkii nyilatkozat kimondja, hogy a nem indokolt beavatkozások csak életmentés, az egészség helyreállítása vagy a szenvedés enyhítése céljából alkalmazhatóak. Azonban, mint említettük az IAAF szükségszerűnek tartja a szabályzat alkalmazását a női sport integritásának megőrzése érdekében (Pielke, 2019). Az új szabályzat alkalmazása miatt Tucker Ross sporttudós szerint (aki Semenya szakértője volt a pereskedés során) Semenya akár hét másodperccel is lassabb eredményt produkálhat a jövőben. Az, hogy ez igazságos kiegyenlítésnek számít-e az alapvetően szubjektív. Semenya szerint ez nem igazságos, az ő álláspontja továbbra is az, hogy úgy szeretne versenyezni, ahogyan született (Trombitás, 2019). Az IAAF 10 és 5 nmol/l-es küszöbértékeit azon tényező alapján határozta meg, hogy egy ciszgender nő természetes úton milyen maximális szintet képes elérni (The Economist, 2019). Caster Semenya a CAS döntése ellen a Svájci Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz (továbbiakban: SFC) fellebbezett. Az SFC megerősítette a CAS határozatát, és eltiltották őt a versenyzéstől. Ezáltal Semenya nem vehetett részt a 2021-es Tokiói Olimpián (Holzer, 2020).

A teljes jogeset elemzése során jogosan vetődik fel bennünk az a kérdés, hogy egy ilyen helyzetben lévő sportoló számára vajon milyen megoldási lehetőségek jöhetnek szóba. Egyfelől igaz az, hogy ha valaki nőként ekkora tesztoszteron szinttel rendelkezik, akkor az a sporttársnőivel szemben

hatalmas előnyt jelent, és emiatt olyan eredményekre tehet szert, amelyekkel egy nő sem tudja felvenni a versenyt. Ugyanakkor az is igaz, hogy ebben az esetben ez az előny nem szándékos a sportoló részéről, hiszen mint a fentiekben megállapítottuk, ez a rendellenesség veleszületetten alakult ki, nem pedig mesterségesen. Semenya ügyének központi eleme, hogy a nők több mint 99%-ának körülbelül 0,12-1,79 nmol/l tesztoszteron van a szervezetében - míg a hiperandrogenizmussal rendelkező sportolók, mint Semenya - a férfiakkal egyenlően, 7,7-29,4 nmol/l közötti tartományban vannak (Ingle, 2019).

Holzer (2020) kitért Caster Semenya ügyének döntéshozói szerveinek hiányosságairól és helytelen döntéseiről az ügy lefolyásával kapcsolatban. Holzer (2020) elsődlegesen azt állapította meg, hogy az SFC nem tárgyalta a megkülönböztetésmentesség elvével kapcsolatos egyéb kérdéseket sem, ami azért lehet, mert Semenya és a Dél-Afriai Atlétikai Szövetség (továbbiakban: ASA) esetleg nem taglalta ezeket a beadványaikban. Az SFC például nem vitatta meg, hogy diszkriminatív-e a nőkkel szemben, hogy a férfiak számára nincsenek felső tesztoszteron-határértékek megállapítva, mivel a DSD-szabályok azon indoklása, hogy a magas tesztoszteronszint károsítja az egyenlő versenyfeltételeket, mivel versenyelőnyhöz juttatja őket, logikusan a férfiak versenyére is vonatkozik (Holzer, 2020).

Az SFC bírói ugyanígy figyelmen kívül hagyták a rendelet közvetett faji megkülönböztetéssel kapcsolatos problémáját, amelyet néhány bizonyíték támaszt alá, amik azt mutatják, hogy főként fekete és barna bőrű, valamint a délről származó sportolók tesztoszteronszintjét vizsgálták a DSD-szabályok alapján (Holzer, 2020). Végül azt is taglalja, hogy az SFC nem fogadta el teljes mértékben a horizontális megkülönböztetés elleni védelmet a közrend kérdésének részeként. A határozat kifejtette, hogy mivel ebben az ügyben két magán-szervezet, a World Athletics és egy sportoló közötti megállapodásról van szó, megkérdőjelezhető, hogy a megkülönböztetés e konkrét típusának tilalma a közrend szűkítő fogalmának hatálya alá tartozik-e. Ez a megközelítés mutatja leginkább Svájc gyenge diszkriminációellenes jogszabályait, amely még nem hozott hatékony intézkedéseket az interszexuális személyek védelmére (Holzer, 2020).

Jones és mtsai (2016) megállapították, hogy az emberek 1,7%-a születik interszex állapottal. Ez

a százalékos arány olyan állapotokat is tartalmaz, amelyek nem vetnek fel kérdéseket az egyén biológiai nemével kapcsolatban, és nem biztosítanak semmilyen elképzelhető sportbéli előnyt (Jones és mtsai, 2016).

A transz nők teljesítményének alakulásáról ugyanolyan kevés releváns adat áll rendelkezésre, mint az interszexuális nők esetében. Joanna Harper, a tudós, aki maga is transzsportoló, illetve aki az IAAF tanújaként jelent meg Semenya ügyében, 2015-ben elvégzett egy nagyon fontos kutatást a témában. Kutatásában nyolc nem élvonalbeli állóképességi futót vizsgált, akik először férfiként, majd nőként versenyeztek. Megállapította, hogy a hormonterápia után elért teljesítményükkel közel ugyanazt a helyezést érték el a női versenyeken, mint amelyet a férfiaknál (Harper, 2015). Ugyanakkor a szakirodalmakat kutatva, megállapítható, hogy ezen adatok, illetve kutatások száma nem elegendő ahhoz, hogy azt mondhassuk, hogy ez minden sportágban igaz lenne. Emiatt nem lehet egyértelmű megállapításokat tenni.

Camporesi (2019) kiemeli, hogy a nők között a magasabb tesztoszteronszinttel rendelkező sportolók, olyan hatalmas mértékű előnyt generálnak, amellyel a ciszgender nők sosem fogják tudni felvenni a versenyt. A ciszgender női sportolók által igénybevehető előnyök, amelyek adott esetben a legjobb edzésformát, illetve környezetet teremti meg az adott sportoló számára, nem ad relevánsan sokkal nagyobb esélyt, illetve nem teljesítenek kiugró szinten jobban, mint azok a sportolók, akiknek a tesztoszteronszintjük sokszorosa a versenytársaiéval szemben. Caster Semenya nem tehet erről az állapotáról ez igaz, ugyanakkor ez nem jelentheti azt, hogy mindenféle korlátozás nélkül indulhat a nők között, mivel a fair play elve akkor elbukna a ciszgender nők aspektusában. Ugyanakkor, ahogy az interjúk is alátámasztják, Caster Semenya nők között való versenyzése nem elfogadható, csak és kizárólag akkor, hogyha elfogadja és végrehajtja a feltételeket. Ha nem így alakulna a jövőben, akkor ez egyértelműen veszélybe sodorhatja a női atlétika jövőjét, amely hatással lehet globálisan az egész női sportra, mivel, ha az egyik sportágban ez elfogadottá válik, akkor csak idő kérdése lesz a többi sportág alkalmazkodása is. Az interjúkból továbbá kiderült, hogy Caster Semenya-t a magyar atlétikában tevékenykedő személyek nem fogadják el nőnemű sportolónak,

hiszen már a külső megjelenése sem hasonlít egy nőére, illetve a magánélete is megegyezik egy férfinemű egyénjével. Mindezen ténymegállapításokat figyelembe véve elmondható, hogy összességében Caster Semenya ügyében a nemzetközi döntéshozói szervek a sportban jól döntöttek, és az az egységes vélemény, hogy ha hivatásos sportoló szeretne lenni, és versenyezni kíván, akkor az adott sportág versenyrendszerét, és szabályozását el kell fogadnia. Ugyanezt támasztja alá Tiszeker Ágnes a Magyar Antidopping Csoport ügyvezető igazgatója, aki azt mondta, hogy elsődlegesen a fair play-t kell szem előtt tartani a sportban, emiatt nem engedné a nők között indulni Semenya-t (Eurosport, 2019).

Caster Semenya mellett talán sokaknak ismerős Aminatou Seyni neve is. Seyni nigériai származású sprinter atlétanő, akinél Semenya-hoz hasonlóan a DSD állapot figyelhető meg. Az ő esete mondható talán jelenleg a legfrissebbnek, hiszen 2022-ben az Oregonban megrendezett Atlétikai Világbajnokságon figyeltek fel rá. Aminatou Seyni 2019-ben az ötödik leggyorsabb időt érte el 400 méteren, azonban nem indulhat kedvenc versenyszámában, mert nem volt hajlandó hormonszuppresszánsokat szedni a megemelkedett tesztoszteronszintje miatt (Van Der Perre, 2020). Ennek hatására döntött úgy - mivel a szabály, amelyet a World Athletics hozott, nem terjed ki a 400m alatti versenyszámokra - hogy a 200, valamint a 100 méteres síkfutásra specializálódik. Semenya-hoz hasonlóan Seyni, akinek mély hangja és erőteljes testalkata van, nem hajlandó gyógyszer szedni a tesztoszteronszintje csökkentésére. A legutóbbi rekordjával új országos csúcst is felállított, és egy olyan legendát is megvert, mint Shelly Ann Fraser Price, aki ötszörös világbajnok 100 méteren és olimpiai második 200 méteren (newsrebeat.com, 2022). A teljesség igénye nélkül szeretnénk megemlíteni néhány sportolót, akik hasonló helyzetben vannak, illetve problémákkal küzdenek (Kisfaludy, 2021): Nikki Hiltz, Egyesült Államok, atlétika; Laurel Hubbard, Új-Zéland, súlyemelés; Robyn Lambird, Ausztrália, paraatlétika; Ness Murby, Kanada, paraatlétika; Valentina Petrillo, Olaszország, paraatlétika; (Rebecca Catherine) Quinn, Kanada, labdarúgás; CeCé Telfer, Egyesült Államok, atlétika; Chelsea Wolfe, Egyesült Államok, BMX.

Következtetések

Összességében arra a következtetésre jutotunk, hogy alapvetően a sporttársadalom ellenzi a transgender, illetve a DSD sportolók megjelenését a sportban. Nem csak az esetlegesen magasabb tesztoszteronszint feltételezett teljesítménybeli hatásai miatt, hanem az egyes sportágakra vonatkozó vélt negatív hatások okán is köztük a női sportolókkal szemben etikátlannak ítélt közös versenyzés jelenséget. Továbbá, ahogy a cikkünkben is bemutattuk, számos sportágban növekszik a transznemű, illetve interszexuális sportolók száma, így a versenyeken való indulásuk is egyre több problémát vet fel. Ugyanakkor az is kirajzolódott, hogy a nemzetközi sportszövetségek nem tudnak jelenleg konzekvens, egyértelmű állást foglalni ebben a kérdéskörben, ami tovább növeli a feszültséget különösen az élsport területén. Az elmúlt évek alatt a kérdés komplexitása is egyértelművé vált. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy nem meglepő, ha nehéz az állásfoglalás a sportszervezetek számára. A fentiek miatt az egyértelmű szabályozás, mely további sportszakmai, etikai, pszichológiai vagy egyéb társadalmi kérdéseket vetne fel, pedig még várat magára.

Összegzés

Jelen elemzés fő célja az volt, hogy képet adjon a „gender” kérdések problematikájának aktuális helyzetéről a női sportban. Szerettük volna áttekinteni, hogy a témában a globális sportvezetőség milyen felkészültségi szinten van, illetve hogyan reagált egy-egy szituációra, amely a „gender” kérdéskört foglalta magába. Számos szakirodalom áttekintésén keresztül próbáltuk Caster Semenya ügyét jobban megvilágítani, azzal kapcsolatban olyan forrásokat feldolgozni, amelyek a témát mind jogi, mind pedig szociológiai szempontból járja körül. Mindemellett, a nemzetközi, illetve a hazai sporttársadalom véleményének megjelenítésével próbáltuk kihangsúlyozni, hogy a kérdéssel a jövőben is foglalkozni szükséges, hiszen ahogy a fentiekben olvashatjuk, egyre nagyobb számban jelennek meg a transzgender, illetve a DSD-vel rendelkező sportolók a női sportban. A jövőben valószínűleg a nemzetközi szervezetek radikális lépéseket fognak tenni annak érdekében, hogy ne jelenhessenek meg a női sportban ezek a versenyzők, vagy ha igen, akkor pedig egy nagyon beszabályozott feltételrendszer

mellett legyen megvalósítható számukra a női kategóriában való versenyzés. Azt gondoljuk, hogy az elitsport minden területén pontos, releváns szabályzat szükséges, és minden sportolónak ezekhez kell alkalmazkodnia. Csak ezen szabályzatok megalkotásával és betartásával lehet tisztességes női sportot fenntartani a jövőben. Ugyanakkor a lehető legkevesebb egyenlőtlenséget engedélyező szabályzatok megalkotása még rengeteg kutatást, vizsgálatot, illetve tárgyalást kíván meg a jövőben. Hangsúlyozva azt is, a jövőben alkalmazott megoldások nem zárnak ki egy esetleg másik – a két nem közötti versenyrendszertől teljesen eltérő megoldási folyamatot sem.

Szakirodalom

1. Camporesi, S. (2019): When does an advantage become unfair? Empirical and normative concerns in Semenya's case. *Journal of Medical Ethics*, 45(11), 700-704. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/medethics-2019-105532>
2. Caster Semenya's case sets a big precedent for women's sport (2019): Megtekintve: <https://www.economist.com/game-theory/2019/05/02/castersemenyas-case-sets-a-big-precedent-for-womens-sport> (2022.03.20.)
3. Cipolla, A. (2021): „Transgender Athletes Who Are Changing Sports History” *latinamericanpost.com*, (2021):. Megtekintve: <https://latinamericanpost.com/37592-transgender-athletes-who-are-changing-sports-history> (2023.02.09.)
4. DSM-5 referencia-kézikönyv a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz, Oriold és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft., 2013.
5. Futó, Cs. (2019): „Nem lehet jó döntést hozni a férfias futónők ügyében” Megtekintve: <https://24.hu/sport/2019/02/26/atletika-caster-semenya-iaaf-cas> (2023.02.10.)
6. Gál A., Farkas P. (2017): *Kétséges nem – kétséges fair play*. In Vermes K., Farkas P. (szerk.) *A fair play ereje?! Tények és értékek a 21. század sport világában*. Budapest, Testnevelési Egyetem. 82-91.
7. Ha N. Q., Dworkin, S. L., Martínez-Patiño, M. J., Rogol, A. D., Rosario, V., Sánchez, F. J. ... & Vilain, E. (2014): *Hurdling over sex? Sport, science, and equity*. *Archives of sexual behavior*, 43(6), 1035-1042.

8. Hamvas, E. (2022). A transzszexualizmus pszichológiája, http://psychiatry.aok.pte.hu/tavoktatas/HE_003.pdf, PTE KK Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika, Pécs, letöltés ideje: 2023. 02. 03.
9. Harper, (2015): *Race times for transgender athletes*. Journal of Sporting Cultures and Identities, 6(1), 1-9.
10. Holzer, L. (2020): *Opinio juris: The decision of the Swiss Federal Supreme Court in the caster semenya case: A human rights and gender analysis*. South Bend: Newstex. IAAF, (2018): *Megtekintve: IAAF Eligibility Regulations for the Female Classi.pdf* (2022.04.08.)
11. Ingle, S. (2019): Caster Semenya case verdict postponed until end of April. The Guardian (Online), London (UK): Guardian News & Media Limited. Mar 21, 2019., 41.o.
12. Jones, T., Hart, B., Carpenter, M., Ansara, G., Leonard, W. & Lucke, J. (2016): *Intersex: Stories and statistics from Australia*. Open Book Publishers.
13. Jönsson, K. (2007): Who's afraid of Stella Walsh? On gender, 'gene cheaters', and the promises of cyborg athletes, *Sport, Ethics and Philosophy*, 1:2, 239-262, DOI: 10.1080/17511320701425132 .
14. Karkazis, K., Jordan-Young, R., Davis, G. & Camporesi, S. (2012): *Out of bounds? A critique of the new policies on hyperandrogenism in elite female athletes*. The American Journal of Bioethics, 12(7), 3-16.
15. Kisfaludy, N. (2021): Transznemű sportolók reménykednek az olimpiai részvételben, *Megtekintve: Transznemű sportolók reménykednek az olimpiai részvételben* (vasarnap.hu) (2023.02.10.)
16. Kovács, G. (2020): „A férfi, aki nőként versenyzett Hitler 1936-os olimpiáján: aranyat is nyert egy magyar sportolónő elől”, (2020). *Megtekintve: https://femina.hu/terasz/ferfinoi-olimpikon-dora-ratjen* (2023.02.10.)
17. Loland, S. (2019): Caster Semenya, athlete classification, and fair equality of opportunity in sport. *Journal of Medical Ethics*; 46:584-590. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/medethics-2019-105937>
18. Magyaródi, Á. (2014). Interszexualitás, semmelweis.hu, *Megtekintve: https://semmelweis.hu/urologia/tag/interszex-hu/* (2023.02.10.)
19. Mahomed, S. & Dhali, A. (2019): Global injustice in sport: the Caster Semenya ordeal—prejudice, discrimination and racial bias—medicine and the law. *South African Medical Journal*, 109(8), 548-551.
20. Martínez-Patiño, M. J. (2005): Personal account: A woman tried and tested. *The Lancet*, 366, S38.
21. Montañola, S. & Olivesi, A. (Eds.). (2016). *Gender testing in sport: Ethics, cases and controversies*. Routledge.
22. Nelson, M., Scovel, S. & Thorpe, H. (2022): *'We're Missing That Humanity': A Feminist Media Analysis of Laurel Hubbard and the Tokyo Olympic Games*. In *Justice for Trans Athletes* (pp. 151-163). Emerald Publishing Limited.
23. Pielke Jr, R. (2019). Caster Semenya ruling: sports federation is flouting ethics rules. *Nature*. DOI: <https://doi.org/10.1038/d41586-019-01606-8>
24. Pieper, L. P. (2019): *Break point: Renée Richards and the significance of sex and gender in women's tennis*. In *Routledge Handbook of Tennis* (pp. 432-439). Routledge.
25. Rushing, E. (2022): Champion Lia Thomas makes history: | College swimming. *Philadelphia Inquirer*.
26. Sailors, P. R. (2020): *Transgender and intersex athletes and the women's category in sport*. *Sport, Ethics and Philosophy*, 14(4), 419-431. DOI: 10.1080/17511321.2020.1756904.
27. Semenya-ügy-I. rész- A doppingszakértő: Nem bűnös, de a sportág érdekében bűnhődnie kell. (2019): *Megtekintve: Semenya-ügy I. rész - A doppingszakértő: nem bűnös, de a sportág érdekében bűnhődnie kell – Eurosport* (2022.04.11.)
28. Sharma, A. & Welt, C. K. (2021): *Practical approach to hyperandrogenism in women*. *Medical Clinics*, 105(6), 1099-1116.
29. The story of Aminatou Seyni, the hyperandrogenic Nigerian who aims for gold in the 200meters [newsrebeat.com](https://newsrebeat.com/sports/67808.html), (2022):. *Megtekintve: https://newsrebeat.com/sports/67808.html* (2023.02.10.)
30. Triviño, J. L. P., Carrio, A. & Frías, F. J. L. (2020): *Special Issue Presentation: Caster Semenya: The Conundrum of Sex, Gender, and the Nature of Sport*. *FairPlay, Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte*, (17).

31. Trombitás M. (2019). A Semenya-ügy – Megszületett az ítélet. Megtekintve: <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/a-semenya-ugymegszuletett-az-itelet> (2022.03.20.)
32. Van der Perre, C. (2020): Niger sprint star in middle of athletics' hormone debate, Megtekintve: <https://www.reuters.com/article/sports/niger-sprint-star-in-middle-of-athletics-hormone-debate-idUSKBN20118L/> (2023.02.10.)